

سیاست جنایی ایران و افغانستان در قبال مبارزه با جرایم زیست محیطی و بحران حق آب

متین سلیمان تبار^۱، عبدالله روزبه گل افشانی^۲

۱- دکترای تخصصی، گروه حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق، تهران، ایران.

Matinsoleyman@ut.ac.ir

۲- دکترای تخصصی گروه حقوق و عضو هیئت علمی دانشگاه امام حسن مجتبی (ع)، تهران، ایران

a.rozbeh@chmail.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۰۵

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۵/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۰۸

چکیده

زمینه و هدف: لزوم مقابله با جرایم و تعرضات نسبت به محیط زیست همواره مورد توجه نظام قضایی ایران و افغانستان بوده است و تاکنون، مقررات و اقدامات متعددی در قالب سیاست های تقنینی و قضایی در قبال جرایم این حوزه اتخاذ شده است که از اثربخشی و بازدارندگی مؤثری برخوردار نیستند. این پژوهش با هدف شناسایی و تبیین چالش های مقابله با جرایم زیست محیطی از منظر قانون و رویه قضایی ایران و افغانستان ارائه شده است.

مواد و روش ها: روش تحقیق در این پژوهش به صورت مقایسه تطبیقی عرضی و توصیفی-تحلیلی از طریق جمع آوری اطلاعات بصورت کتابخانه ای اهم از کتب، مقالات و پژوهش هایی است که مرتبط با موضوع بوده و در راستای اهداف تحقیق بوده اند.

یافته ها: سیاست جنایی ایران و افغانستان در قبال جرایم زیست محیطی به طور کلی در سطح قضایی، چالش هایی همچون فقدان راهبرد و خط مشی قضایی در خصوص محیط زیست، اطاله دادرسی در رسیدگی به جرایم و دعاوی زیست محیطی در عرصه داخلی و بین المللی و همچنین حفاظت از محیط زیست در قوانین ایران و افغانستان به چشم می خورند که قابلیت اخلال در انجام رسالت مقامات قضایی به منظور تضمین ضمانت اجرای حقوق محیط زیست را در پی خواهد داشت.

نتیجه گیری: از این رو بی توجهی جامعه جهانی به لزوم حمایت جزایی از محیط زیست موجب شده که روند آلودگی ادامه پیدا کند. سیاست جنایی تقنینی ایران و افغانستان همچنان در قبال جرایم زیست محیطی به دلیل وسعت محدوده جرم و تنوع قوانین همواره ضعیف عمل نموده است. و بهر مندی از طرفیت نهادهای مدنی در راستای راهبرد مشارکتی در قبال جرایم مذکور توصیه می شود.

واژه های کلیدی: سیاست جنایی، جرایم زیست محیطی، ایران، افغانستان.

بیان مسئله

این مقاله مقایسه‌ای پیرامون جرایم زیست محیطی در حقوق کیفری ایران و افغانستان از اهمیت زیادی برخوردار بوده و مساله‌های زیادی را حل خواهد کرد. اولاً اینکه این جرم در حقوق کیفری افغانستان و ایران در قوانین متعدد و پراکنده وجود داشته و جرم انگاری گردیده است. جمع‌آوری مطالب پیرامون محیط زیست و جرایم زیست محیطی در قالب پایان‌نامه از اهمیت والایی برخوردار بوده و فهم موضوع را آسان خواهد ساخت. دوماً اینکه در حقوق کیفری افغانستان و ایران در خصوص جرایم زیست محیطی نواقص و خلاءهایی وجود دارد با انجام این تحقیق بر طرف کردن نقاط ضعف و خلاءها بواسطه نقاط قوت قوانین یکی از دو کشور امکان پذیر بوده و نهایت ارزنده و مفید خواهد بود. سوماً اهمیت این پژوهش از نظر هم‌جوار بودن یا هم سرحد بودن افغانستان و ایران است که تخریب و آلودگی محیط زیست یک کشور بصورت مستقیم بر کشور دیگر تاثیر گذار است بناء نیاز است که اقدامات مشترک در راستای بهبود محیط زیست و جرم انگاری عناصر مخرب زیست محیطی برداشته شود. با نگاهی به وضعیت فعلی محیط زیست، در می‌یابیم که از سانها در بهره‌برداری از طبیعت و محیط زیست به مسئولیت خود در حفظ و حراست از آن به درستی عمل نکرده‌اند. شاهد این سخن، بحران عظیمی است که محیط زیست دچار آن شده است. تخریب و نابودی روز افزون جنگلها و مراتع، نابودی گونه‌های نادر گیاهی و جانوری، آلودگی آب، خاک و هوا، استفاده از سلاحهای هسته‌ای و شیمیایی، ورود مواد نفتی و آلوده‌کننده‌های دیگر مانند: مجتمعهای صنعتی به رودخانه‌ها و دریاها، آسیب دیدن لایه ازن، بارانهای اسیدی، مصرف روز افزون سوختهای فسیلی، استفاده بی‌رویه از سموم دفع آفات نباتی و ده‌ها عامل آلوده‌کننده دیگر که نام بردن از آنها فقط بر تلخ‌کامی و ناراحتی انسان می‌افزاید. گویای این واقعیت مهم اینست که بشر در داد و ستد خود با محیط زیست، راه خطرناک و مهلکی را در پیش گرفته که نتیجه آن چیزی جز به خطر افتادن سلامت و حیات انسان و دیگر موجودات نخواهد بود.

لذا در این پژوهش سعی دارد تا حمایت دولت‌ها خصوصاً حمایت‌های جزایی از محیط زیست را در عرصه ملی و بین‌المللی به بحث و بررسی گرفته و حمایت‌های دولت‌ها را در عرصه ملی و بین‌المللی و بهترین حمایت‌های زیست محیطی را برجسته نماییم تا اینکه خواننده بهتر درک نماید تا به منظور حمایت از محیط زیست دولت‌ها باید کدام اقدامات را روی دست گیرند. با در نظر گرفتن این مسائل، هدف اصلی در این پژوهش، به تبیین سیاست‌های ایران و افغانستان در قبال مبارزه با جرایم زیست محیطی خواهد پرداخت.

سوال‌های پژوهش

سوال های اصلی

عملکرد سیاست جنایی کشور ایران و افغانستان در قبال مبارزه با جرایم زیست محیطی تا چه حد موثر بوده است؟

سوال های فرعی

۱. عملکرد سیاست جنایی ایران را در قبال جلوگیری از جرایم زیست محیطی تا چه حد موثر بوده است؟

۲. عملکرد سیاست جنایی افغانستان را در قبال جلوگیری از جرایم زیست محیطی تا چه حد موثر بوده است؟

۳. چه تفاوتی میان عملکرد سیاست جنایی ایران و افغانستان در قبال جلوگیری از جرایم زیست محیطی وجود دارد؟

مفاهیم و مبانی نظری

حفظ محیط زیست بر کسی پوشیده نیست و به تبع آن، ایجاد و تحول حقوق و تکالیف مربوط به آن، چه در حقوق داخلی و چه در حقوق بین الملل از مسائل بسیار مهمی است که در روزگار ما کارشناسان و محققان داخلی و بین المللی را واداشته است تا در جهات رشد و کمال آن به بحث، و بررسی و اقدام بپردازند.

الف) کلیات محیط زیست

محیط زیست از لحاظ لغوی و اصطلاحی

کلمه «محیط زیست»^۱ از دو واژه «محیط» و «زیست» ترکیب شده است. «محیط» (بنان، ۱۳۹۱: ۱) اسم فاعل از احاطه به معنای فراگیرنده، دربرگیرنده، احاطه کننده گرفته شده و همچنین به جایی که انسان در آن زندگی می کند، اعم از کشور، شهر، جامعه یا خانواده اطلاق می شود. همچنین «زیست» (پاشانی، ۱۳۸۹: ۶۶) مصدر مرخم یا اسم مصدر، به معنای حیات و زندگانی و زیستن آمده است. تعریف اصطلاحی محیط زیست نیز از معنای لغوی آن چندان فاصله نگرفته بلکه یک مفهوم ترکیبی و تکمیلی از معنای لغوی را تشکیل می دهد

با این حال تعاریف گوناگونی از محیط زیست در متون حقوقی و اسناد بین المللی ارائه شده است. از آن جمله تعریف محیط زیست در مقدمه بیانیه کنفرانس سازمان ملل متحد؛ «انسان مخلوق و شکل دهنده محیط زیست خود است. محیطی که به وی بقای فیزیکی، فرصت رشد معنوی (اخلاقی، اجتماعی و روحی) عطا می کند.» انسان شکل

^۱ - Environment

دهنده محیط زیست خود" به این معنی که محیط زیست به دست انسان ساخته شده نیز، باید مورد توجه قرار گیرد، به گونه ای که آن را باید بخشی یا دست کم جزء اصلی محیط طبیعی به حساب آورد^۱. (شیلتون وکیس^۱: ۱۳۹۶: ۳۹)

جامع ترین تعریفی که در اسناد بین المللی از محیط زیست شده است، عبارت از: «محیط زیست شامل مجموعه ای از عناصر، اعم از آب، خاک، هوا، گیاهان و حیوانات می باشد که رشد و حیات انسان متأثر از آن ها است». به همین اساس در نظام حقوقی اسلام شناخت اصول زیست محیطی و تحصیل آن و پرهیز از تخریب آن و سعی برای سالم سازی آن، از بارزترین حقوق انسانی و نیز از روشن ترین تکالیف بشری به شمار می آید؛ تا نشاط جامعه همراه با سلامت آن و خرمی افراد همراه با صحت آنان تضمین شود. (استانگزی، ۱۳۹۶: ۷)

۱) تعریف محیط زیست در قوانین ایران

در قوانین کیفری ایران هم در باره محیط زیست تعریف های صورت گرفته است یکی از آن ها قانون اساسی جمهوری اسلامی است. در اصل پنجاهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مقرر می دارد: «در جمهوری اسلامی، حفاظت محیط زیست که نسل امروز و نسل های بعد باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشد، وظیفه عمومی تلقی می گردد. از این رو فعالیت های اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط زیست یا تخریب غیر قابل جبران آن ملازمه پیدا می کند، ممنوع است». (رمضانی، ۱۳۹۲: ۹۳) و هم چنین در قانون مجازات اسلامی به موجب ماده ۶۸۰ بخش تعزیرات قانون مجازات اسلامی، "هر کسی بر خلاف مقررات و بدون مجوز قانونی اقدام به شکار و یا صید حیوانات و جانوران وحشی حفاظت شده کند، به حبس از سه ماه تا سه سال یا جزای نقدی از یک میلیون ریال تا هجده میلیون ریال محکوم خواهد شد" و هم چنان بر اساس ماده ۶۸۶ بخش تعزیرات قانون مجازات اسلامی، "هر کس درختان موضوع ماده یک قانون گسترش فضای سبز را عالماً و عامداً و بر خلاف قانون مذکور قطع کند یا موجبات از بین رفتن آنها را فراهم آورد علاوه بر جبران خسارت وارده حسب مورد به حبس تعزیری از ۶ ماه تا سه سال یا جزای نقدی از سه میلیون ریال تا هجده میلیون ریال محکوم خواهد شد". بر اساس ماده ۶۸۸ بخش تعزیرات قانون مجازات اسلامی "هر اقدامی که تهدید علیه بهداشت عمومی شناخته شود از قبیل: آلوده کردن آب آشامیدنی یا توزیع آب آشامیدنی آلوده، دفع غیر بهداشتی فضولات انسانی و دامی و مواد زاید، ریختن مواد مسموم کننده در رودخانه ها، زباله در خیابان ها و کشتار غیر مجاز دام، استفاده غیر مجاز فاضلاب خام یا پس آب تصفیه خانه های فاضلاب برای مصارف کشاورزی ممنوع است و مرتکبین چنانچه طبق قوانین خاص مشمول مجازات شدید تری نباشند به حبس تا یک سال محکوم خواهد شد

¹ . Shilton Vakis

۲) تعریف محیط زیست در قوانین افغانستان

با مطالعه و بررسی در زمینه سیاست کیفری یا حقوق کیفری افغانستان پیرامون تعریف محیط زیست، در حقوق کیفری افغانستان قانون گذار قوانین متعددی را به خاطر حفاظت از محیط زیست و هم چنان تخریب و جلوگیری از جرایم زیست محیطی به تصویب رسانیده است، که می تواند به آن ها اشاره داشت: که عبارت اند از قانون محیط زیست، قانون آب، قانون مربوط به جنگلات، مقرر کاهش و جلوگیری از آلودگی هوا، مقرر ارزیابی اثرات زیست محیطی و همچنان کد جزا که جدیداً در سال (۱۳۹۶) به تصویب رسانیده است مشاهده نمود.

قانون گذار افغانستان در کد جزا که نسبتاً جدید است در باب یازدهم در پنج فصل جرایم زیست محیطی را جرم انگاری کرده و برای مرتکبین آن مجازات در نظر گرفته است و هم چنان می توان گفت که قانون دوم، قانون محیط زیست است که در ۹ فصل و هم چنان ۸۲ ماده به تصویب رسیده است. کد جزای افغانستان جرم محیط زیستی را در دو فقره در ماده ۸۰۷ کد جزا این گونه تعریف می نماید.

(۱) شخص صی که مواد مضره یا آلوده کننده را در آب، هوا و یا زمین به اندازه ای که کیفیت فیزیکی، کیمیاوی یا بیولوژیکی آنها را طوری به انسان یا سایر موجودات زنده، گیاهان یا بناها مضر باشد، پخش یا مخلوط کند، به حبس متوسط محکوم می گردد.

(۲) هر گاه جرم مندرج فقره (۱) این ماده منجر به صدمه جسمی یا روحی یا مرگ شخص گردد، مرتکب علاوه به حبس طویل به جزای جرم مرتکبه، نیز محکوم می گردد " (کد جزا، م / ۸۰۷)

ب) انواع محیط زیست

محیط زیست، به تمام محیطی اطلاق می شود که انسان بطور مستقیم و غیر مستقیم به آن وابسته است و زندگی و فعالیت های او در ارتباط با آن قرار دارد. دانشمندان و کارشناسان محیط زیست معتقد اند که محیط زیست به سه بخش محیط زیست طبیعی، محیط زیست انسانی و محیط زیست مصنوعی تقسیم می شود.

۱) محیط زیست طبیعی

محیط زیست طبیعی به آن بخش از محیط زیست اطلاق می گردد که در تشکیل آن بشر نقشی نداشته، بلکه از مواهب الهی است و شامل جنگلات، مراتع، کوه ها، صحراها، رودخانه ها، دریاها و باتلاق ها، چشم اندازها و مناظر طبیعی و غیره می گردد. عوامل تشکیل دهنده ی محیط زیست طبیعی، شامل عوامل جاندار (نباتات و جانوران) و عوامل بی جان (خاک، آب، هوا) میباشد.

۲) محیط زیست انسانی (اجتماعی)

به بخشی از محیط زیست اطلاق می گردد که به دست بشر ساخته شده و زایده تفکر اوست. مانند تفریحگاهها، پارکها، شهرسازی ها و غیره.

۳) محیط زیست مصنوعی

همه چیزی که به وسیله انسان ساخته شده مانند: صنایع، مناطق مسکونی، وسایل نقلیه و ... (مشهدی، ۱۳۹۸: ۹۹)

ج) عناصر محیط زیست

با عنایت به این که هر عامل خارجی تأثیر گذار در رشد و حیات محیط زیست موجودات زنده، می تواند یکی از عناصر محیط زیست محسوب شود، لذا می توان گفت که محیط زیست متشکل از عناصر متعددی است که هر کدام به نوعی در حیات موجودات زنده به ویژه انسان ها تأثیر خاص خود را دارد، از جمله آب و هوا و خاک که در مجموع محیط زیست نسبت به عناصر دیگر، مفروغ عنه و مبرهن است. (بهرامی، ۱۳۹۴: ۱۴)

الف) آب

آب یکی از عناصر تشکیل دهنده محیط زیست می باشد، بدون آب زندگی تمام مخلوقات زنده ناممکن است چنانچه در اندک زمان کاملاً از بین خواهد رفت، پس از همین سبب است که آب ضرورت حیاتی مخلوقات زنده جان ها شمرده می شود اهمیت آب برکسی پوشیده نیست بناءً آب سالم و پاک یکی از مهم ترین نیاز اساسی انسان ها است زمین با همه عظمت و اهمیتی که دارد حیات خویش را مرهون آب است بنابراین با توجه به این که آب ها در خلقت و رشد جانداران از این میزان اهمیت برخوردار است و همه موجودات زنده استمرار حیات خویش را مرهون آب سالم می باشند، لذا طبیعی است که آلوده شدن آب ها حیات همه موجودات زنده را تهدید می کند. (قاسمی، ۱۳۹۵: ۲۹)

ب) خاک

خاک عبارت است از آن چه که بخشی از سطح کره زمین را پوشانده و موجب رویاندن نباتات می شود. خاک برای انسان ها از اهمیت فوق العاده ای برخوردار است چراکه منبع اصلی تغذیه انسان به طور غیر مستقیم ریشه در خاک دارد. خاک محیطی است که ریشه گیاهان را در خود نگه می دارد و تغذیه اصلی گیاهان از طریق خاک و املاح موجود در آن صورت می گیرد. در واقع خاک به طور غیر مستقیم منبع اصلی تغذیه تمام موجودات زنده را تشکیل می دهد. حتی خود انسان که سلسله جنبان موجودات زنده است ریشه در خاک دارد. خاک (زمین) از عوامل اصلی

تشکیل دهنده محیط زیست و موجودات زنده و تامین کننده مواد آلی و معدنی برای رشد گیاهان محسوب می شود. همه غذایی که ما از سان ها می خوریم و نیز همه غذایی که موجودات زنده استفاده می کنند ریشه در خاک دارند. (فیروزی، ۱۳۹۴: ۱۹).

ج) هوا

هوا که شریان حیاتی موجودات زنده محسوب می شود، «جسم لطیف و روان و ترکیبی از نایتروجن، اکسیجن و هم چنین قسمت کمی از گازهای دیگر می باشد که گرداگرد زمین را فرا گرفته و جانداران و گیاهان از آن تنفس می کنند.» بی تردید حیات لحظه لحظه موجودات زنده در بهره مندی از هواست که استمرار می یابد و لذا بدون آن هیچ موجود زنده ای فرصت بقا ندارد.

بنابراین اگر وجود هوا به این اندازه دارای اهمیت است و فواید بی شماری را در زندگی انسان ها و دیگر موجودات زنده دارد، در صورت آلوده شدن نیز، می تواند خسارات و تلفات و سببی را در گستره زندگی انسان ها و دیگر موجودات زنده به وجود آورد. به طوریکه این مسئله در وضعیت زندگی کنونی به شرکه به طور فزاینده و تولید تسلیحات غیر متعارف و راه اندازی مراکز تولید مواد شیمیایی و اتمی روی آورده اند کاملاً مشهود و محسوس است. این مساله یعنی میزان تأثیر آلودگی هوا و گسترش آن در اثر جابجایی هوا به روشنی در بررسی حادثه اتمی چرنوبیل در اکران (۱۹۸۶) مشهود است.^۱

د) سیاست جنایی و انواع آن

سیاست جنایی رشته ای است که حسب یافته های فلسفی و علمی و طبق مقتضیات تاریخی کوشش می کند تا به تدوین نظریه های کیفری و پیگیری جرایم که در عمل مفید واقع گردیده، پردازد " به اعتقاد وی، جرم معلول عوامل فردی و اجتماعی بوده و لذا سیاست اجتماعی و سیاست جنایی را از یکدیگر جدا کرده و تصریح نمود موضوع سیاست اجتماعی (پیشگیری اجتماعی) حذف کامل یا حد اقل محدود ساختن شرایط اجتماعی جرم است،

^۱. حادثه اتمی چرنوبیل بدترین حادثه اتمی غیر نظامی جهان است که در راکتور شماره ۴ نیروگاه اتمی چرنوبیل در ۲۶ آوریل ۱۹۸۶ اتفاق افتاد. پس از انفجار ابتداء محیط اطراف تأسیسات به امواج رادیواکتیو آلوده گشت و بعد به تدریج ابرهای آلوده به نواحی دورتر سرکشیده و بارش باران سبب شد که بخش های وسیعی از اروپا به مواد رادیواکتیو آلوده شود. در اثر انفجار در این راکتور، مواد رادیواکتیو حدود صد بمب اتمی آزاد شد؛ اگرچه در آن سال مقامات اتحاد جماهیر شوروی سابق بخش هرگونه خبری را در این فاجعه به شدت ممنوع ساختند، اما فاجعه چرنوبیل دهشتناک ترین فاجعه تکنونیک انسانی در تمام تاریخ بشمار می آید. در اثر فاجعه چرنوبیل قریب به پنج میلیون نفر آسیب دیدند، حدود پنج هزار مرکز مسکونی در جمهوری روسیه سفید، اکران و فدراسیون روسیه با ذرات رادیواکتیو آلوده شدند. علاوه بر کشورهای سوئد، نروژ، لهستان، بریتانیا و برخی کشورهای دیگر نیز اثرات فاجعه احساس کردند. (به نقل از سایت ویکی پدیا- حادثه چرنوبیل)

در حال که سیاست جنایی در جای که با بزهکار خاص سرکار می‌یابد، نمایشگر مبارزه علیه جرم به وسیله تأثیر فردی علیه بزهکار است (نجفی توانا، ۱۴۰۰: ۵۹)

اصطلاح سیاست جنایی عمده در کشور های حقوق نوشته رواج یافته و در کشور های حقوق کامن لا^۱ چندان مطرح نیست. اغلب جرم شناسان و جامعه شناسان آمریکایی دست کم در ایالات متحده با صرفه جویی، حتی در به کار بردن واژه سیاست جنایی و با داخل ساختن کنکاش در بین زمینه و مطالعات مربوط به آن در قلمرو مطالعات جرم شناختی و عدالت کیفری از کنار مسائل گذشته اند (فرخ و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۶۵) و هم چنین برر سی مفهوم سیاست جنایی در حقیقت بیانگر واژه فرانسوی یا انگلیسی آن است که فونر باغ داشمند آلمانی قرن نوزدهم از دسته ی نخستین اندیشمندان است که آن را مورد استفاده قرار داد و سیاست جنایی را چنین تعریف کرد "مجموعه ی اقدامات سرکوبگر و کیفری می داند که دولت از طریق آن ها در مقابل جرم، واکنش نشان می دهد (یزدی نظری نژاد، ۱۳۹۱: ۴) و همچنین "فون لیست"^۲ نیز در تعریف خود از سیاست جنایی آورده است.

الف: سیاست جنایی تقنینی

چنانچه قانون (کد) مجازات تنها محل بیان نهایی سیاست جنایی تقنینی، کار مفسیر نسبتاً ساده بود. ولی می دانیم که حقوق جزایی در سطح گسترده ای از قانون مجازات فراتر می رود. این قانون، خود زیر مجموعه "قلمرو کیفری" است، اصطلاحی که دیوان اروپایی حقوق بشر، با اعمال آن نسبت نظام های (حقوقی) دارای ضمانت اجرا، که در حقوق داخلی فقط در حوزه حقوق جزایی به معنی (مضیق) قرار نمی گیرد. در حقیقت به آن، معنای مستقلى داده است. بدین سان نظام های دارای ضمانت اجرای انضباطی و اداری مشمول "قلمرو کیفری" واقع می شوند و به عنوان مثال تحت شمول ماده ۱) کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی های اساسی قرار می گیرند. (کریستین لازرژ، ۱۳۹۲: ۱۱۹) و هم چنین سیاست جنایی تقنینی به راهبرد یا تفکری جنایی گفته می شود که از سوی موصوب اتخاذ شده و در چارچوب یکسری مقررات و انتظامات قانونی مشخص و منصوص تشریح می گردد و با استفاده از ابزار های قانون اساسی، قوانین جزایی و آیین دادرسی کیفری می باشد. سعی در رسیدن به اهداف سیاست جنایی مطلوب را دارد و از ابزار های قضایی به خاطر رسیدن به اهداف خود مورد استفاده قرار می دهد

ب: سیاست جنایی قضایی

^۱ Common Law

^۲ Phone List

^۳ Christian Lazerge

این، یک اصل به خوبی شناخته شده ای است که تفسیر قواعد حقوق جزایی در زمان و مکان متغیر است. تنوع رویه های معمول در دادگاه ها، و در نتیجه تنوع سیاست های جنایی قضایی که فقط به وسیله قواعد حقوق جزایی تعیین نمی شوند، در مطالعات متعددی نشان داده شده است. گفتمان تقنینی سیاست جنایی که در تکرار اشکال بیان آن به اتفاق مورد تأیید قوه قضاییه نیست، به صورت های متفاوتی درک و پذیرفته می شوند. در این خصوص می توانیم سریعاً امکانات ضعیف دیوان کشور را برای هماهنگ کردن رویه ی دادگاه ها از طریق تفسیر قاعده حقوقی برآورد کنیم. نسبی بودن سیاست جنایی تقنینی در زمان را در مقابل نسبی بودن سیاست های جنایی قضایی در زمان و مکان قرار می دهیم.

ج: سیاست جنایی محیطی زیستی

علوم جنایی بخاطر بدست آوردن یک روش منسجم بخاطر حمایت از محیط زیست، از کار های می باشد که دیگر علوم هم در این زمینه از آن استفاده کرده است و هم چنین قانونگذاران جهت بدست آوردن مشروعیت از مبانی اولیه و پایه ای در صدد طراحی مدل های برای وضع جرم در حوزه محیط زیست برآمدند. به هر حال محیط زیست به عنوان آماج جدی برای بزهکاران قطعاً متفاوت از هر هدف و آماج معمول حقوق یعنی از سان یا اموال او است از همین جهت نیازمند شیوه های دیگر در جرم انگاری و نوع میزان مجازات است که باید مد نظر گرفته شود.

روش های جرم انگاری که در زمینه محیط زیست به کار گرفته شده است عوامل است که بخاطر رفع همین نیاز است ملاک کافی نیست و همه صدمات زیست محیطی تحت لوای قانون قرار نمی گیرد از این رو از روش های جرم انگاری به شیوه مورد نیاز است.

محدوده مورد مطالعه کشور جمهوری اسلامی ایران و افغانستان

الف) محدوده جغرافیایی کشور ایران

سرزمین ایران بطور کلی کوهستانی و نیمه خشک بوده و میانگین ارتفاع آن بیش از ۱۲۰۰ متر از سطح دریا است. بیش از نیمی از مساحت کشور را کوهها و ارتفاعات، یک چهارم آن را دشت ها و کمتر از یک چهارم دیگر آن را نیز زمین های در دست کشت تشکیل می دهد. پست ترین نقطه داخلی با ارتفاع ۵۶ متر در چاله لوت و بلند ترین آن قله دماوند با ارتفاع ۵۶۲۸ متر در میان رشته کوه البرز قرار دارد، درکناره جنوبی دریای خزر ارتفاع زمین ۲۸ متر پایین تر از سطح دریای آزاد می باشد. ایران از شمال به جمهوری ترکمنستان، دریای خزر، جمهوری های آذربایجان و ارمنستان، از مغرب به ترکیه و عراق، از مشرق به پاکستان و افغانستان و از جنوب به دریای عمان و خلیج فارس

محدود است و در مجموع محیط پیرامون ایران بالغ بر ۸۷۳۱ کیلومتر است که ۲۷۰۰ کیلومتر آن مرز آبی و ۶۰۳۱ کیلومتر آن مرز زمینی است

نقشه ایران و افغانستان

ب) محدوده جغرافیایی کشور افغانستان

مساحت افغانستان ۶۵۲۲۲۵ کیلومتر مربع می باشد و چهلمین کشور جهان از لحاظ مساحت به شمار می رود. طول مرزهای بین المللی افغانستان با جمهوری های تاجیکستان، ازبکستان و ترکمنستان ۲۰۸۷ کیلومتر با جمهوری اسلامی ایران ۹۳۶ کیلومتر، با پاکستان ۲۴۳۰ کیلومتر و با چین ۷۶ کیلومتر می باشد. بیشترین فاصله بین شرق و غرب افغانستان از تنگه ی خیبر در مرز پاکستان تا تنگه ذوالفقار در مرز ایران حدود ۱۲۴۰ کیلومتر و از شمال تا جنوب حدود ۸۵۵ کیلومتر اندازه گیری شده است. قابل ذکر است که مرز مشترک ایران و افغانستان از دهانه ی ذوالفقار در شمال شرق ایران شروع و تا کوه ملک سیاه در جنوب شرق ادامه می یابد.

روش پژوهش

روش تحقیق در این پژوهش به صورت مقایسه تطبیقی عرضی و توصیفی - تحلیلی از طریق جمع آوری اطلاعات بصورت کتابخانه ای اهم از کتب، مقالات و پژوهش هایی است. که مرتبط با موضوع بوده و در راستای اهداف تحقیق بوده اند.

پیشینه تحقیق

از آن جائیکه استفاده از محیط زیست حق هر فرد است و این حق جزء ضرر دیگران محدوده ای ندارد لذا وظیفه همه ما است تا در راستای حفظ محیط زیست در هر موقعی که هستیم بکوشیم، موضوع حق استفاد و حفاظت و حمایت از محیط زیست نیز مانند بسیاری موضوعاتی است که خداوند در کتاب مقدس خویش بیش از ۵۰۰ آیه مشابه و صریح راجع به اهمیت محیط زیست و رهنمائی های لازمه در این مورد به مخلوقات خود بیان داشته است.

چنانچه در سوره اعراف در این باره فرموده است: بخورید و بیا شامید ولی زیاده روی نکنید که اسراف کنندگان را دوست نمی دارد.

آلودگی محیط زیست از دیدگاه علم محیط زیست

متخصصین و یا صاحب نظران علم محیط زیست، در تعریف آلودگی زیست محیطی آن را چنین تعریف می کنند: هر گونه تغییر نامرغوب در خواص طبیعی از سانی یا جانوری و یا گیاهی که توام با ضرر یا شد (بوتکین و کلر، ۱۳۸۱: ۶۳). و اگر تغییر در ویژگی های عناصر و اجزای محیط، به شیوه ای که استفاده قبل از آن ها ناممکن شده و به شیوه مستقیم یا غیر مستقیم منافع و یا حیات موجودات زنده را به مرحله خطر اندازد. (افشاری، ۱۳۹۷: ۲۷).

الف) آلوده کردن محیط زیست در قوانین ایران

بر اساس ماده ۲ قانون مجازات اسلامی هر فعل و ترک فعلی که قانونگذار برای آن مجازات تعیین کرده باشد جرم است. بنابر این بدون وجود مستند قانونی امکان توبیخ و مجازات افراد وجود ندارد، بهتر خواهد بود که اشاره یی داشته باشیم به ماده ۹ قانون «حفاظت از محیط زیست» که تصریح می کند. برابر این ماده قانونی انتشار یا آمیختن هر ماده ای در هر یک از عناصر طبیعت که باعث تغییر در کیفیت خاک، آب و هوا شود یا خطراتی برای انسانها و یا هم دیگر حیوانات بوجود آورد، به عنوان آلودگی یاد می شود. و هم چنان اگر اشاره یی داشته باشیم به ماده ۱۹۱ کتاب پنجم از قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات و مجازات های بازدارنده، می توان گفت که: بر اساس این قانون آلودگی محیط زیست از سانی و هر عملی که تهدید علیه بهداشت عمومی باشد اگر در قانون خاص مجازات شدیدی تری وجود نبود بر اساس همین ماده شخص به مدت یکسال حبس محکوم می شود

۱) حفاظت از محیط زیست در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

قانون اساسی مهم ترین سند اداره کشور و ناصر بر اصول مهم و اساسی حقوقی می باشد که در پرتو آن سایر قوانین و مقررات، اعتبار اجرایی پیدا می کند، در این زمینه حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی در دو اصل از اصول قانون اساسی (۵۰ و ۴۵) مورد تایید قرار گرفته است.

۱. اصل پنجاهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران حفظ محیط زیست را لازم و ضروری می پندارد و بیان می دارد (در جمهوری اسلامی، حفاظت محیط زیست که نسل امروز و نسل های بعد باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی می گردد. از این رو فعالیت های اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط زیست یا تخریب غیر قابل جبران ملازمه پیدا می کند، ممنوع است). و هم چنان اصل پنجاهم قانون اساسی

جمهوری اسلامی ایران، در باره لزوم حفاظت از محیط زیست که یکی از پیشرفته ترین اصول قانون اساسی^۱ کشور می باشد .

۲. در اصول چهل و پنجاهم قانون اساسی به نکات بسیار ارزشمندی در باره ضرورت حفظ محیط زیست، مدیریت صحیح و مناسب از منبع طبیعی (به عنوان انفال) و وظیفه عمومی در قبال حمایت از محیط زیست اشاره شده است .

اصل چهل و چهارم (بخش تعاونی شامل شرکت ها و موسسات تعاونی تولید و توزیع است که در شهر و روستا بر طبق ضوابط اسلامی تشکیل می شود. پس معلوم می شود که محیط زیست یکی از اساسی ترین و با ارزش ترین موضوعات است که در واقع قانون اساسی ایران پذیرفته است . در اصل ۴۵ و اصل ۵۰ آن به نکات قابل توجه که برای محیط زیست مفید است پرداخته است

در اصل ۴۵ در باره ثروت های عمومی از جمله اراضی ها، کوه ها، دریا ها، دریاچه ها، جنگلات، و آب ها در اختیار دولت قرار دارد که طرز استفاده هر کدام در قوانین خاصی آمده است که برای حفظ محیط زیست سالم و زندگی سالم از آنها استفاده صورت می گیرد .

و هم چنین در اصل ۵۰ آمده است که بخاطر رونق اقتصادی و منافع شخصی باعث آلودگی محیط زیست شویم و زندگی دیگران را هم به خطر رو برو می سازد . و وظیفه ی همه گانی هست که طبق قوانین و مقررات عمل کرده و محیط عاری از آلودگی و سالم داشته باشیم .

آنچه که قابل یاد آوری است این که در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در باره زمینه ی حفظ محیط زیست و هم چنین مشروعیت ایجاد و فعالیت سازمان های غیر دولتی دو اصل مهم پیش بینی شده است . در اصل پنجاهم این قانون حفاظت از محیط زیست یک وظیفه ی عمومی تلقی گردیده است . ضمن این که فعالیت هایی که موجبات آلودگی یا تخریب و نابودی محیط زیست را فراهم می کند، ممنوع است . (م. رضائی و قوام آبادی، ۱۳۹۰: ۲۰۴)

خلاصه اینکه اصول چهل و پنجم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران از اهمیت زیادی برخوردار است . تدوین اصل پنجاهم نشان درایت پيش نهاد دهندگان چنین اصلی در قانون اساسی است، زیرا از طریق این اصل مبانی حفاظت از محیط زیست در نظام حقوقی ایران شکل گرفت، زیرا از طریق این اصل مبانی حفاظت از محیط زیست

^۱ . (تالیف و تدوین : دفتر آموزش و مشارکت مردمی سازمان حفاظت از محیط زیست، سال انتشار بی تا، ص ۱۸)

در حقوق اساسی بوجود آمد. محتوای اصل مزبور از این حیث دارای ارزش است که بصورت مستقیم توسعه پایدار و حقوق نسل های فعلی و آینده را مورد شناسایی قرار می دهد. (رمضانی و قوام آبادی، ۱۳۹۰: ۱۴۰)

۲) حفاظت از محیط زیست در قانون مجازات اسلامی

با مطالعه قانون مجازات جمهوری اسلامی ایران در ماده ۶۸۸ به مسایل پیرامون محیط زیست پرداخته و بیان می دارد. در زمینه تعریف آلودگی محیط زیست در قانون، می توان گفت که در تبصره ۲ ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی و نیز ماده ۹ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست، قانون گذار به یک تعریف واحد در خصوص آلودگی محیط زیست و منابع آبی و خاکی اشاره کرده است.

هم چنین در تبصره ۲ ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ و ماده ۹ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مصوب ۱۳۵۳ آمده است که منظور از آلودگی محیط زیست عبارت است از «پخش یا آمیختن مواد خارجی به آب یا هوا یا خاک یا زمین به میزانی که کیفیت فیزیکی، شیمیایی یا بیولوژیک آن را، بطوری که به حال انسان یا سایر موجودات زنده یا گیاهان یا آثار یا ابنیه مضر باشد، تغییر دهد».

بنابر این هر اقدام که تهدید علیه بهداشت عمومی شناخته شود از قبیل آلوده کردن آب آشامیدنی آلوده، دفع غیر بهداشتی و فضولات انسانی و دامی زاید، ریختن مواد مسموم کننده در رودخانه ها و زباله در خیابان ها، کشتار غیر مجاز دام، استفاده غیر مجاز فاضلاب خام یا پس آب تصفیه خانه های فاضلاب برای مصارف کشاورزی ممنوع می باشد و مرتکبین چنانچه طبق قوانین خاص مشمول مجازات شدید تری نباشد به حبس تا یک سال محکوم خواهد شد.

تبصره ۱: تشخیص این اقدام مزبور تهدید علیه بهداشت عمومی و آلودگی محیط زیست شناخته می شود یا خیر و نیز اعلام جرم مذکور بعهد وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی و سازمان حفاظت محیط زیست می باشد.

تبصره ۲: منظور از آلودگی محیط زیست عبارت از پخش یا آمیختن مواد خارجی به آب یا هوا یا خاک یا زمین به میزانی که کیفیت فیزیکی، شیمیایی یا بیولوژیک آن را بطوری که به حال انسان یا سایر موجودات زنده یا گیاهان یا آثار یا ابنیه مضر باشد تغییر دهد.

قانون اصلاح تبصره (۱) ماده (۶۸۸) قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵/۳/۲

ماده واحد - تبصره (۱) ماده (۶۸۸) قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵/۳/۲ مجلس شورای اسلامی به شرح ذیل اصلاح گردید:

تبصره ۱- تشخیص اینکه اقدام مزبور تهدید علیه بهداشت عمومی و آلودگی محیط زیست شناخته می شود و نیز غیر مجاز بودن کشتار دام و دفع فضولات دامی و هم چنین اعلام جرم مذکور حسب مورد بر عهده وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی - سازمان حفاظت محیط زیست و سازمان دامپزشکی خواهد بود.^۱

قانون فوق مشتمل بر ماده واحده در جلسه علنی روز چهارشنبه مورخ هشتم مرداد ماه یک هزار و سیصد و هفتاد و شش مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۱۳۷۶/۵/۱۹ به تایید شورای نگهبان رسید.

ب) آلوده کردن محیط زیست در قوانین افغانستان

منظور از آلوده ساختن محیط زیست عبارت است از پخش یا آمیختن مواد خارجی به آب یا هوا یا خاک یا زمین به میزانی که کیفیت فیزیکی یا شیمیایی یا بیولوژیک آن را به طوری که زیان آور به حال انسان یا سایر موجودات زنده یا گیاهان و یا آثار و ابنیه باشد، تغییر دهد. با توجه به این تعریف هر تغییری در محیط زیست آلودگی محسوب نمی شود، بلکه باید آن تغییر برای موجودات یا ابنیه مضر باشد، هم چنین این تعبیر، محیط را در مبنای بیوسفر که اعم از محیط هوا، خشکی و آب است، در نظر گرفته است. بنابر این یکی از مهمترین و باارزش ترین مصادیق تجاوز به حقوق دیگران در محیط شهری که از دید قانون گذار نیز مخفی نماینده و برای آن مجازات تعیین کرده است آلودگی محیط زیست شهری است. برخی شهروندان با تخلیه زباله ضایعات صنفی و خانگی و بهداشتی خود در جوی های آب یا ساختمان ها و اراضی متروک، تخلیه نخاله های ساختمانی در حریم و محدوده شهری و ایجاد آلودگی صوتی مزاحم دیگران می شوند و سلامت روح و جسم آنان را در معرض خطر قرار(شرح کد جزا، ۱۳۹۸) می دهند.

حفاظت از محیط زیست در کد جزای افغانستان

کشور افغانستان داری یک طبیعت زیبا بوده و این طبیعت زیبا یکی از نعمت های بزرگ خداوند است که برای ما انسان ها بخشیده است. (جریده رسمی کوه های سر به فلک کشیده، آب های، و دریاچه های آن، زمین های پهن و سر سبز آن برای کشور ما داری ارزش خاص می باشد، اما با وجود حضور بیشتر مردم در شهر ها کم ظاهر آلودگی ها در بین شهر و تخریب جنگلات و هم چنین تخریب فضای سبز مشاهده می شود که این شرایط قامون گذاران را مجبور ساخته است که برای مهار این وضعیت قواعد و مقررات را وضع کند. کد جزای افغانستان برای مبارزه با تخریب محیط زیست قواعد و مقررات را پیشبینی کرده است تا بتواند یک محیط زیست سالم داشته باشد و همچنین در ماده ۸۱۰ اشخاص را که امر منع یا حکم بر مبنی بر رعایت احکام قانون محیط زیست را عمدا نماید به حبس قصیر یا جزای نقدی از سی هزار تا شصت هزار افغانی، محکوم می کند. و هم چنان در ماده ۸۱۳ قطع

¹ . eazphcp.tbzmed.ac.ir

درختان و تخریب ساحه سبز را ممنوع می کند و با متخلفین برخورد قانونی را لحاظ نموده است و از تخریب عناصر اصلی محیط زیست آب، خاک، و هوا در مواد های جدا گانه جلوگیری صورت می گیرد. (شرح کد جزا، ۱۳۹۸:۳۵۱) تا جامعه دارای محیط زیست سالم باشد.

مشکلات محیط زیست در افغانستان

الف: افزایش نفوس

افزایش نفوس یکی از درد سرهای حاد محیطی است که تقریباً عامل تمام مشکلات محیطی دیگر می باشد و این مشکل نه تنها دامنگیر افغانستان بوده بلکه تمامی کشور های جهان به ویژه کشور های رو به رشد به آن مواجه است. در حقیقت به هر اندازه که نفوس زیاد می شود به همان پیمانه د شواری های محیط افزایش می یابد، چون نفوس بیشتر، به ساحه وسیعتر برای زندگی یا بودباش، مواد غذایی بیشتر، تعلیم و تربیه و تفریگاه نیاز داشته و نفوس زیاد در حقیقت زباله بیشتر را تولید می کند. گرچه مشکلات افزایش نفوس جهان شمول می باشد که به تدریج دامنگیر تمامی کشور های جهان شده است و می شود که دولت و یا حکومت های کشور ها، به مرور زمان می توانند برنامه های جهت رفع این مشکلات طرح و تطبیق نمایند. (راشد وحیب، ۱۳۹۶:۶۳) همین افزایش نفوس سبب شده که مواد زباله بیشتر تولید شود که این کار سبب تخریب و آلوده شدن محیط زیست گردیده است. ریاست ثبت و احوال هرات و شاروالی هرات به این باور هستند که ازدهام نفوس باعث تخریب محیط زیست گردیده است (شاروالی هرات)

ب: تراکم بیش از حد وسیله نقلیه

همان گونه که اکتشاف صنعت تسهیلات را برای انسان ها فراهم نموده است از طرف دیگر هم مشکلات را هم برای آنها بوجود آورده است. برای همه ما معلوم است که ازدیاد جمعیت سبب تمامی مشکلات محیط زیست گفته می شود، حال دیده می شود که با افزایش نفوس در کلان شهر ها، شمار و سیله های نقلیه هم افزایش یافته و هر اندازه که شمار و سیله های نقلیه افزایش می یابد به همان اندازه آلودگی بیشتری را بوجود می آورد. قرار احصایه ریاست عمومی ترافیک به شمار ۸۰۰۰۰۰ و سیله های نقلیه در کلان شهر ها در حال گردش است. و به اساس تحقیقاتی که در زمینه انجام شده است در باره سوخت مواد نفتی نشان می دهد که از اثر سوخت یک لیتر بنزین ۵/۰ تا یک گرم اکساید سرب به هوا منتشر می گردد (غلام علی، ۱۳۹۲:۶۶)

بنابر این دیده می شود وجود و وارد نمودن سوخت های بی کیفیت سبب اصلی تخریب محیط زیست می شود که در زمینه باید شرایط وضع شود تا از تخریب آن جلوگیری شود.

ج: خامه بودن سرک ها و نبود درختان در کنار آن

آنچه که مسلم است اکثریت سرک های که در افغانستان وجود دارد چه فرعی و چه سرک های همگانی خاکی است و در هنگام عبور وسیله نقلیه، عابرین و یا باد خاک به هوا انتشار نموده که برای صحت انسان ها مشکلات بزرگی را بوجود می آورد. درختان که نقش مهم و ارزنده را در تصفیه هوا بازی می کند از یک طرف در گذشته در قسمت غرس آنها چندان توجه روی آن نشده و از سوی دیگر جنگ ها و خشکسالی ها سبب از میان رفتن شمار کم که موجود بود گردیده است (هماهنگی شهرداری هرات) اگر چه در این اواخر جهت سرسبزی در شهر ها، وزارت، و ریاست سرسبزی شهرداری ها سالانه ملیون ها افغانی را مصرف کرده و ملیون اصله درخت را در کنار سرک ها شانده است ولی نسبت به نبود امکانات کافی از بین رفته است که این شرایط باعث آلوده شدن محیط زیست گرده است.

د. استفاده از مواد سوخت بی کیفیت

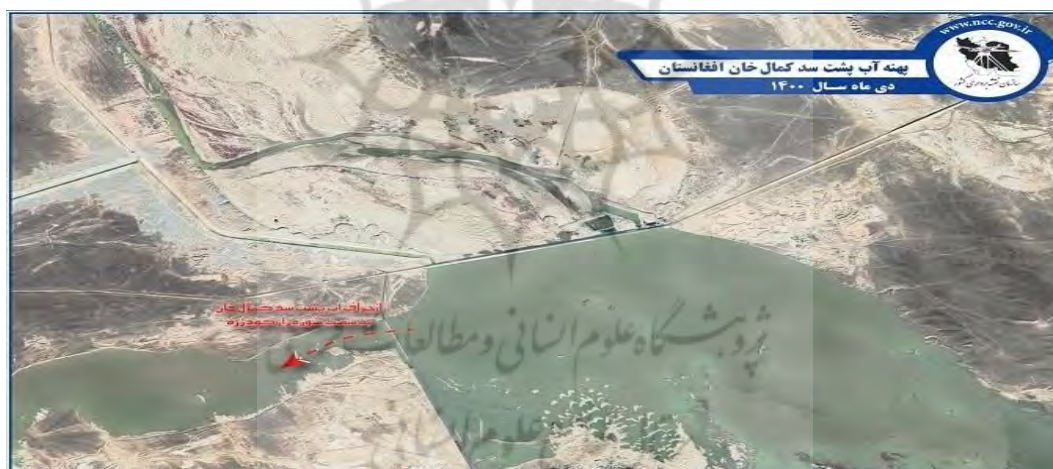
یکی از مشکلات که در قسمت تخریب محیط زیست در افغانستان وجود دارد سیستم اقتصاد بازار آزاد و بی توجهی اداره های ذیربط سبب گردیده تا مواد سوختی که از خارج به کشور وارد می گردد از کنترل دولت خارج گردیده و بازرگانان با استفاده از فرصت تیل و گاز تصفیه نشده را به قیمت نازل خریداری و به کشور وارد نموده اند، و هم چنین شماری از گرمابه ها (حمام) های که بدون مجوز قانونی فعالیت دارند، جهت گرم شدن آن ها از تایلر های کهنه و یا چوب های روغن دار استفاده می گردد که همه مقدار زیاد دود را در فضا تولید نموده و سبب آلودگی هوا می گردد.

ه) خارج نمودن آب پشت سد کمال خان و کجکی افغانستان به شورزار

دولت افغانستان پس از احداث سدهای متعدد بر مسیر رودخانه هیرمند همانند سلما، کجکی، بخش آباد و کمال خان، در ادعایی به کمبود آب در پشت سدهای کجکی و کمال خان و عدم وجود آب کافی به منظور جاری سازی به سوی ایران اشاره داشته است. حال با استفاده از پردازش تصاویر ماهواره ای، آب ذخیره شده در پشت سدهای کجکی و کمال خان و همچنین روند تغییرات مساحت آن ها در طی ماه های گذشته مورد بررسی قرار گرفته است.

همچنین در دیگر اقدام صورت گرفته توسط حکومت افغانستان می‌توان به ایجاد یک کانال در حاشیه سد کمال خان با هدف انحراف آب رودخانه هیرمند و هدایت آب پشت سد کمال خان به شوره زار گودزره در خاک افغانستان اشاره نمود. در شکل زیر با مقایسه دو تصویر ماهواره ای از حاشیه سد کمال خان در سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۴۰۰، می‌توان هدایت حق آبه سیستان و بلوچستان به شوره زار بدون سکنه گودزره و ممانعت از ورود آب پشت سد کمال خان به خاک ایران را در سال ۱۴۰۰ مشاهده نمود.

با این اقدامات صورت گرفته از سوی حکومت افغانستان در زمینه سدسازی های مختلف در مسیر رودخانه هیرمند و عدم تامین حق آبه ایران از آن، شاهد خشک شدن تدریجی تالاب بین المللی هامون در گذر زمان و ایجاد یکی از کانون های اصلی وقوع ریزگرد در سیستان است. از طرفی پیشگیری از آلوده سازی آب یکی از راه های علمی و با صرفه است، موفقیت این امر در گروه یک عزم ملی و فراگیر است. ایجاد اهرم های قوی قانونی، استحکام و قاطعیت در برخورد با آلوده کنندگان منابع آب و پیامدهای ناشی از آلودگی آن برای افزایش آگاهی عمومی از جمله مواردی است که باید در سطح جهانی به آن توجه اکید مبذول شود و کشورهای مختلف با توجه به شرایط اجتماعی، صنعتی و کشاورزی و انواع آلاینده ها و پساب های ناشی از فعالیت های انسانی، استانداردهای خاصی

برای خود تهیه کرده‌اند و بسیاری از عوامل تشکیل دهنده این استانداردها در سطح جهانی یکسان و مشابه است. بنابراین کشورهای در حال توسعه نیز باید در جهت رفع مشکلات زیست محیطی و حفظ بهداشت جامعه خود بکوشند و از این استانداردها بهره‌گیری نمایند.

مجازات اصلی (حبس) در جرایم زیست محیطی ایران و افغانستان

الف) حبس در قوانین ایران

اصولاً حبس را به عنوان یکی از مؤثرترین ابزار دفاع جامعه در برابر بزهکاران نام برده‌اند و همیشه جوامع مختلف از این پاسخ و اشکال مختلف آن استفاده می‌نمایند. (تاج زمان، ۱۳۸۶: ۸۲) بر اساس ضوابط و مقررات قانونی مربوط به جرایم محیط زیست، حبس را می‌توان مهم‌ترین پاسخ کیفری به این جرایم دانست، چون در بیشتر قوانین و مقررات زیست محیطی چه به شکل جداگانه و چه همراه با پاسخ‌های دیگر، از آن نام برده گرفته شده است و موارد بسیاری از صدمات آلودگی‌های زیست محیطی به وسیله آن جواب داده می‌شود (مارک آنسل، ۱۳۹۵: ۸۴).

۱- سه تا ده سال

در ق. س. م. از ماده ۴۷ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع کشور در باره این پاسخ کیفری و جرم زیست محیطی که برای وقوع آن این پاسخ مقرر شده، چنین عنوان شده است (هر کس در جنگل عمداً آتش سوزی ایجاد کند به حبس جنایی درجه دو از سه تا ده سال محکوم خواهد شد) از آنجا که پاسخ‌های کیفری که این ماده و سایر مواد قانونی برای وقوع جرایم زیست محیطی مختلف در نظر گرفته‌اند، باید در باره شخص یا اشخاصی اعمال شود که مرتکب این جرایم می‌شوند.

مقصود از طرف پاسخ کسی است که اقدام و فعالیت خود موجب پیدایش آلودگی و زیان‌های زیست محیطی و یا به تعبیر دیگر جرم زیست محیطی شده است. این شخص (که می‌تواند حقیقی و یا حقوقی، مرد و یا زن، اداری و غیر اداری و مانند آن باشد) اگر به صورت فردی و مستقل مرتکب جرم شده باشد، مباشر و فاعل مستقل جرم زیست محیطی است و اگر با سایرین در ارتکاب آن همکاری و مشارکت کرده باشد، شخص می‌تواند مباشر (انجام دهنده مستقل رکن مادی جرم زیست محیطی) و یا شریک (شرکت کننده در عملیات اجرایی این جرم) باشد. البته ممکن است، همراه با مباشر و یا شرکای جرم، شخص یا اشخاصی هم با تسهیل و یا آماده کردن موجبات وقوع جرم (معاون) حضور داشته باشد (مرادی، ۱۳۹۳: ۱۱۹).

۲- دو تا پنج سال

بر طبق ماده ۶۷۵ قانون مجازات اسلامی اگر کسی سبب آتش سوزی در طبیعت، منابع طبیعی و اموال گوناگون مذکور در این ماده شود به حبس از دو تا پنج سال محکوم خواهد شد. هم چنین مقنن در این ماده آتش زدن عمدی اموال و اجزای مختلف محیط زیست را یکجا مورد توجه قرار داده است و حال آنکه آثار نامطلوب آتش سوزی در آنها با یکدیگر برابر نیست و می تواند زیان های مختلف را به همراه داشته باشد. آتش گرفتن یک انبار، آلوده کننده محیط زیست خواهد بود و باید برای جلوگیری از روی دادن چنین جرایم زیست محیطی، از پاسخ کیفری مناسب و در شرایطی مانند پاسخ مقرر در این ماده استفاده کرد. نکته دیگر آن است که بر مبنای این ماده پاسخ کیفری آتش زدن عمدی جنگل، دو تا پنج سال حبس است، اما طبق ماده ۴۷ قانون حفاظت و بهره برداری از جنگل ها و مراتع، که از نظر زمان تصویب مقدم بر ماده ۶۷۴ است، پاسخ کیفری به این جرم زیست محیطی حبس از سه تا ده سال است یعنی شدید تر از پاسخی است که در ماده ۶۷۵ وضع شده است.

۳- یک تا سه سال :

به موجب ماده ۵۵ قانون حفاظت و بهره برداری از جنگل ها و مراتع، اگر کسی به قصد تصرف منابع ملی (در خصوص جنگل های کشور)، این منابع را مورد تجاوز قرار دهد، به حبس از یک سال تا سه سال محکوم خواهد شد. بنابر این در این ماده شکل دیگری از تخریب محیط زیست مورد توجه واقع شده است.

۴- حبس تا یک سال :

بر طبق ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی اگر شخصی بهداشت عمومی را مورد تهدید قرار دهد مانند اینکه آب آشامیدنی را آلوده کند یا آب آشامیدنی آلوده را توزیع کند یا فضولات انسانی و دامی و مواد زاید را به صورت غیر بهداشتی دفع کند یا زباله در خیابان ها بریزد یا مواد سموم کننده در رودخانه ها وارد کند یا مرتکب کشتار غیر مجاز دام شود، به مجازات حبس تا یک سال محکوم خواهد شد به شرط آنکه طبق قوانین خاص مجازات شدیدتری برای آن مقرر نشده است.

۵- دو ماه تا یک سال :

اگر شخص بدون اجازه و نظارت ماموران جنگل بانی نباتات مزرعه و یا باغ داخل در جنگل و یا در کنار آن را آتش بزند و در اثر بی مبالایی (غیر عمدی) جنگل به آتش کشیده شود، طبق ماده ۴۵ قانون حفاظت و بهره برداری از جنگل ها و مرتع به حبس از دو ماه تا یک سال محکوم می شود

۶- یک ماه تا یک سال :

اگر شخصی محیط زیست و منابع طبیعی مانند جنگل، باغ، کوهستان، منابع آب، پارک ملی و انهار طبیعی را تخریب کند، بر اساس ماده ۶۹۰ قانون مجازات اسلامی پاسخ کیفری حبس از یک ماه تا یک سال در باره او به مورد اجرا گذارده خواهد شد. مقنن با وضع این ماده تلاش نموده است از منابع طبیعی حمایت کند. از نظر او پاسخ کیفری مناسب در برابر آلودگی این بخش مهم از محیط زیست، حبس از یک ماه تا یک سال است. به ترتیب حتی اگر حداکثر مقرر در این پاسخ را برای حمایت کافی و مطلوب از منابع طبیعی زیست کره مناسب بدانیم، ایراد حداقل آن را نمی توان نادیده گرفت. یعنی تعیین مدت یک ماه حبس برای آلودگی و تخریب بخشی از منبع طبیعی، نمی تواند پاسخ کیفری مناسبی باشد. پس باید در اندازه حداقل و حداکثر مقرر تجدید نظر کرد و یا پاسخ کیفری مناسبی را جایگزین نمود.

۷- یک ماه تا شش ماه :

اگر شخصی بدون داشتن پروانه از کوره زغال موجود در جنگل یا کنار آن استفاده کند و یا در مناطق کوره زغال جدید دست کند، بر طبق ماده ۴۹ قانون حفاظت و بهره برداری از جنگل ها و مراتع، به حبس از یک ماه تا شش ماه محکوم می شود.

اگر ساختن کوزه زغال و یا استفاده از کوره موجود در جنگل یا حاشیه آن را زمینه ای برای آنکه جنگل تخریب شود و یا آتش سوزی احتمالی در آن به وجود آید بدانیم آنگاه شاید بتوان گفت که وضع چنین پاسخی منطقی به نظر می رسد، اما در مقایسه با موارد دیگر یا باید گفت که این پاسخ شده است و یا باید گفت که پاسخ های که در آن موارد در نظر گرفته شده است، مناسب است. هم چنین حداقل پاسخ کیفری حبس که برای تخریب منابع طبیعی در ماده ۶۹۰ در نظر گرفته شده است، یک ماه است که با حداقل پیش بینی شده است در ماده ۴۹ در زمینه استفاده و یا ساختن کوزه زغال بدون پروانه برابر است و حال آنکه به هیچ وجه نمی توان آثار تخریب منابع طبیعی بر محیط زیست را با موضوع اخیر (استفاده و ساختن زغال) یکسان بدانیم.

بند دوم : جزای نقدی

منظور از جزای نقدی پرداخت مبلغی وجه نقد و رایج به حساب دولت است و از نظر ماهوی، تفاوتی میان جزای نقدی و جزای نقدی روزانه نیست، جز این که در جزای نقدی روزانه، پرداخت آن به صورت تدریجی می باشد. محکوم مکلف است در پایان هر ماه اقساط را پرداخت نماید. (منصور آبادی، ۱۳۹۹: ۳۱۹). مختصر حقوق جزای عمومی، جرمه و یا هم جزای نقدی از جمله مجازات های به شمار می رود که دامنه آن بیشتر از حبس بوده و در

تمامی که شورشها متداول است. جریمه عبارت از پرداختن اجباری مبلغی پول به عنوان مجازات به خزانه دولت است. (دانش، ۱۳۹۵: ۱۲۲)

ب) حبس در قوانین افغانستان

و هم چنین بر اساس ماده ۱۴۵ کود جزای افغانستان: حبس عبارت است از زندانی ساختن محکوم علیه به حکم قطعی محکمه در یکی از محابس که از طرف دولت به این منظور اختصاص یافته است. در قوانین افغانستان رژیم های متفاوت حبس پذیرفته است از جمله رژیم حبس مختلط، رژیم حبس متناوب یا رژیم حبس اویورن و هم چنان رژیم حبس تدریجی مد نظر است

بر اساس کود جزای افغانستان شخصی که مواد مضره و یا مواد آلوده کننده را در آب، خاک، هوا و یا هم زمین به اندازه ای که کیفیت فیزیکی، کیمیاوی یا بیولوژیکی آن ها را طوری که به انسان یا سایر موجودات زنده، گیاهان یا بنا ها مضر باشد پخش و یا مخلوط کند، مرتکب جرم محیط زیستی شناخته می شود و به حبس متوسط که عبارت است از یک سال الی پنج سال است محکوم می گردد. یعنی این شرایط در صورت است که از عمل جرمی ضرری به انسان وارد نگردیده باشد، تفاوت چندانی ندارد که ضرر به سایر عناصر زنده محیط زیست وارد گردیده و یا خیر، مرتکب به حبس متوسط محکوم می گردد.

جزای نقدی در قوانین ایران

از جمله پاسخ های دیگری که در زرادانه کیفری کشور های گوناگون و جهان و همچنین ایران دیده می شود، جزای نقدی یا جریمه است که در باره آن مطالب گوناگون بیان شده است و در بیشتر موارد، این پاسخ را بهتر و سودمند تر از پاسخ کیفری حبس می پذیرد (صانعی، ۱۳۸۱: ۲۲۸) در قوانین و مقررات زیست محیطی گاهی این پاسخ به صورت جداگانه وضع شده است. گاهی نیز همراه با پاسخ های کیفری دیگر مورد توجه قرار گرفته است مانند جزای نقدی و حبس و یا جزای نقدی و ممانعت از تردد وسیله نقلیه. این به تشخیص دادگاه است که تصمیم بگیرد در هر مورد از حبس یا جزای نقدی و یا اینکه هر دو نوع مجازات استفاده و مجرم را به تحمل آن محکوم نماید. این مجازات ها از زمان های گذشته نیز وجود داشته، برای مثال جزای نقدی و جلوگیری از حرکت وسیله نقلیه موتوری آلوده کننده، پاسخ بود که در ماده ۲۸ قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا مورد توجه قانونگذار قرار گرفته بود» افرادی که با وسایل نقلیه موتوری آلوده کننده غیر مجاز تردد نمایند و همچنین کسانی که محدودیت ها و ممنوعیت های موضوع ماده ۷ این قانون را رعایت ننمایند به حکم دادگاه صالح به جزای نقدی از پنج هزار ریال تا یکصد هزار

ریال بنا بر تعداد سیلند، حجم موتور، میزان آلودگی و دفعات تکرار جرم محکوم خواهد شد. ضمناً تردد و سایل نقلیه آلوده کننده مذکور تارفع موجبات آلودگی به عمل خواهد آمد» (اردبیلی، ۱۳۹۸: ۳۲۹)

جزای نقدی در قوانین افغانستان

قبل از اینکه به قوانین افغانستان در باره جزای نقدی بپردازیم با مفهوم جزای نقدی پرداخته ایم، و این مفهوم برای همه ی ما آشناست. قانون گذار افغانستان درکود جزا این کشور در ماده ۱۳۹ به تعریف جزای نقدی پرداخته است و بیان می دارد که « جزای نقدی عبارت است از مکلف ساختن محکوم علیه به پرداخت مبلغ محکوم بها به خزانه دولت ». و در ماده ۱۴۰ به نوعیت جزای نقدی و حداقل آن پرداخته است که تعیین آن را به پول افغانی و اندازه آن را ۵۰۰۰ هزار افغانی معین کرده است. و در قسمت جرایم محیط زیست در مواد ۸۱۳ پرداخته که ممنوعیت قطع درختان و تخریب ساحه سبز را بیان می دارد « شخصی که درخت یا سایه سبز متعلق به اماکن عامه را قطع یا تخریب کند، به جزای نقدی از پنج هزار تا ده هزار افغانی محکوم می گردد » با توجه به متن ماده به این نتیجه می رسیم که قانون گذار توجه خاصی نسبت به اماکن عامه و عناصر حیه دارد و نسبت به ارزش والای که فضای سبز و درختان دارد که می تواند از لحاظ روح و روانی جامع را بهره مند شود این قواعد را وضع نموده است تا بتوانیم یک محیط زیست سر سبز و عاری از هر نوع آلودگی داشته باشیم.

حبس و شلاق در قوانین ایران

بر اساس ماده ۶۸۴ قانون مجازات اسلامی، کسی که باغ میوه یا تاکستان یا نخلستان دیگری را تخریب کند و یا محصول دیگری را قطع و درو کند و مانند آن، به حبس از شش ماه تا سه سال و شلاق تا ۷۴ ضربه محکوم خواهد شد. قانون گذار در این ماده ارتکاب جرایم زیست محیطی را از جانب مباشر آنکه علی الاصول شخص حقیقی خوانده بود، به دو وسیله حبس و شلاق پاسخ گفته است، در حالی که برای موارد مانند جرایمی که تهدید علیه بهداشت عمومی محسوب می شوند یک پاسخ در نظر گرفته است. از آنجا که اهمیت جرایم ارتكابی موضوع ماده ۶۸۸ کمتر از جرایم ملحوظ در ماده ۶۸۴ نیست، بنابر این برای تفاوت در پاسخ مربوط به این دو ماده دلیل توجیه کننده آن مشخص نیست. اما اگر خواسته باشیم این اختلاف را توجیه کنیم توانستیم بگوییم که چون قطع و دوری محصول و یا تخریب باغ متعلق به دیگری باعث ضرر و زیان مالی نسبت به آنان می شود (قاسمی، ۱۳۹۵: ۲۱۱) از این رو قانون گذار هم جدای از پاسخ حبس، پاسخ کیفر شلاق را نیز مقرر کرده است تا به این وسیله علاوه بر حمایت از محیط زیست، اموال و دارایی اشخاص را هم مورد حمایت خود قرار دهد اما در هر صورت شلاق (مجازات بدنی) را نمی توان به عنوان یک پاسخ مفید و مؤثر در جرایم زیست محیطی تلقی کرد، هر چند که ممکن است. در مواردی مانع از تکرار جرم شود.

حبس و شلاق در قوانین افغانستان

با مطالعه قوانین جزایی افغانستان بلخصوص کود جزا درمی یابیم که کدام مواد قانونی در باره حبس و شلاق کدام اصل قانونی وجود ندارد و تنها در ماده به حبس پرداخته است که قبلاً ذکر نمودیم

نتیجه گیری

سیاست جنایی ایران در قبال جلوگیری از جرایم زیست محیطی، از دیدگاه آموزه های دانش سیاست جنایی، ساماندهی سیاست های جنایی تقنینی، قضایی، اجرایی و مشارکتی در راستای پاسداری از محیط زیست دارای اهمیت بسیاری است. بر این پایه، تصویب قوانین مناسب و کوشش برای تدوین یک حقوق کیفری فراگیر محیط زیست در راستای سیاست جنایی تقنینی در برابر جرایم زیست محیطی از اهمیت بسیاری برخوردار است. همچنین بهره گیری از توانمندی های سازمانهای مردم نهاد برابر با ماده ۶۶ قانون آیین دادرسی کیفری برای آغاز فرآیند کیفری علیه مرتکبان جرایم زیست محیطی و نیز پردازش ساختارهای مناسب مراجع قضایی در شمار مهمترین نمونه های سیاستهای جنایی مشارکتی و قضایی است. چرا که قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ خورشیدی با نوآوری های خود شناخته می شود و یکی از نوآوری های بسیار ستودنی این قانون، امکان آغاز دعوای کیفری از سوی سازمان های مردم نهاد فعال در حوزه محیط زیست است.

بر اساس تحقیقات انجام شده در سیاست جنایی افغانستان در قبال جلوگیری از جرایم زیست محیطی از نهاد های عدلی-قضایی، ریاست شاروآلی، ریاست حفظ محیط زیست، منابع ذکر شده تحقیق، حقوق، زراعت و جامعه شناسی در سطح ولایت هرات به نظر می رسد که دولت افغانستان در راستای حمایت از محیط زیست به ویژه حمایت جزایی ضعیف بوده و در بسیاری از موارد به منظور جلوگیری از آلودگی های زیست محیطی هیچ توجه ای صورت نگرفته و به حال شان باقی است چنانکه هر شخص به خاطر رسیدن به منافع شخصی خود هر کاری را که دوست دارد انجام می دهد. این مقررات حمایتی در عرصه داخلی و بین المللی ابتدا در قالب محدود کردن برخی فعالیت های آلوده کننده نیز جبران خسارات وارده بر محیط زیست بود، اما به تدریج مسیر حقوق داخلی از بین المللی جدا شد، به این معنا که در حقوق داخلی بسیاری از کشورهای جهان مانند افغانستان موضوع حمایت جزایی از محیط زیست در برابر رفتارهای آلوده و تخریب کننده (جرم زیست محیطی) مطرح شد و قوانین و مقرراتی در این باره وضع و به مورد اجرا گذارده شد، اما حقوق بین الملل در این زمینه قدم مثبتی بر نداشته است.

منابع

- . استانگزی، نصرالله (۱۳۹۶)، حقوق محیط زیست، کابل، انتشارات سعید.
- . انساندوست، محمد صابر (۱۳۹۲) نظام حقوقی حفاظت از محیط زیست در افغانستان در پرتو اسناد بین المللی، کابل انتشارات سعید
- . بنان، غلامعلی (۱۳۹۱)، «محیط انسان و جلوگیری از آلودگی آن»، جلد اول، چاپ اول، تهران، انتشارات انجمن ملی منابع طبیعی و محیط انسانی.
- . بوتکین، دانیل و کلر، ادوارد (۱۳۸۷) شناخت محیط زیست: زمین، سیاره زنده‌ی ما، ترجمه‌ی عبدالحسین وهاب زاده، تهران، موزه طبیعت و حیات وحش ایران
- . بوتکین، دانیل و کلر، ادوارد (۱۳۸۱) شناخت محیط زیست، مشهد، انتشارات جهاد دانشگاهی.
- . تاج زمان، دانش (۱۳۸۶) حقوق زندانیان و علم زندانیان، چ ۳، تهران، دانشگاه تهران .
- . پاشائی، علی (۱۳۸۹) «فرهنگ اندیشه نو»، احمد بیرشک، محمود بهزاد، چاپ اول، تهران، انتشارات مازیار .
- . راشد، وکیل احمد، حبیب، غلام، (۱۳۹۶) گامی بسوی حفظ محیط زیست، ریاست حفاظت محیط زیست زون غرب، هرات، انتشارات بی تا.
- . شیلتون، دینا و کیس، الکساندر (۱۳۹۶) کتابچه قضایی حقوق محیط زیست ترجمه: محسن عبدالهی، چاپ دوم، تهران: انتشارات خرسندی.
- . شرح کد جزا (۱۳۹۸). جلد چهارم، هرات، انتشارات بنیاد آسیا.
- . پرویز صانعی (۱۳۸۱). حقوق جزای عمومی، تهران، نشر گنج دانش.
- . عمید، حسن (۱۳۸۳) فرهنگ فارسی عمید، تهران، انتشارات امیرکبیر .
- . غلام علی، پرویز (۱۳۹۲). دانستنی های محیط زیست، کابل، انتشارات سعید.
- . کریستین، لازرژ (۱۳۹۲). درآمدی بر سیاست جنایی، مترجم: علی حسین نجفی ابرند آبادی، چاپ چهارم، تهران: انتشارات میزان.

مشهدی، علی (۱۳۹۸) حقوق اساسی محیط زیست، نوبت چاپ اول، ناشر: مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش.

مرادی، حسن (۱۳۹۳) شرکت و معاونت در جرم، چ ۱، تهران، نشر میزان.

وکیل احمد، راشد، غلام حبیب (۱۳۸۶). گامی بسوی حفظ محیط زیست، انتشارات، ریاست حفاظت محیط زیست زون غرب، هرات.

نجفی توانا، علی، (۱۴۰۰) جرم شناسی، چاپ دوم، تهران: انتشارات آوای حکمت.

مقاله

اردبیلی، محمد حاجی قا سمی، میلانی، علیرضا، (۱۳۹۸)، نقدی بر رویکرد نظام کیفری ایران در قبال جرایم علیه محیط زیست (جغرافیای انسانی) با نگاهی بر کنوانسیون های بین المللی فصلنامه علمی - پژوهشی جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای) دوره دهم، شماره ۱.

رمضانی، محمد، حسن، قوام آبادی، (۱۳۹۰) پیشگیری و سرکوپ جرایم زیست محیطی در پرتو اقدامات سازمان های غیر دولتی در نظام حقوقی ایران، ص ۲۰۴، مجله حقوقی دادگستری، دوره ۷۵، شماره ۷۵، ص ۱۹۹-۲۲۴.

فرخ، سید محمد؛ شفیعی، رضا؛ کونائی، سلمان؛ گلخندان، سمیرا (۱۳۹۸). رویکرد سیاست جنایی در حمایت از حقوق اساسی ملت با تأکید بر مداخله دولت (حکومت) و جامعه مدنی، فصلنامه تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری، دوره ۱۵، شماره ۴، ص ۱۵۵-۱۷۶.

فیروزی، مهدی (۱۳۹۴) مبانی حق برخورداری از محیط زیست سالم در قرآن کریم، رواق اندیشه، شماره ۴۲، ص ۷۸-۶۵.

قاسمی، ناصر (۱۳۹۵) مبانی تحقق جرائم زیست محیطی، فصلنامه دیدگاه های حقوقی دانشکده علوم قضایی و خدمات اداری، شماره چهل و یکم.

منصورآبادی، عباس (۱۳۹۹). الگوهای تصمیم گیری قضایی در آمریکا و ایران، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، دوره ۵، شماره ۱۸، ص ۱۶۴-۱۴۳.

مارک آنسل، دفاع اجتماعی، محمد آشوری، علی حسن نجفی ابرند آبادی (۱۳۹۵)، چ ۳، دانشگاه تهران.

نجفی توانا، علی (۱۳۸۶). تعارض و انسداد در سیاست جنایی ایران. مجله تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین الملل. (تحقیقات حقوقی آزاد سابق) دوره ۱، شماره ۱، ص ۲۸-۱.

پایان نامه

. افشاری، زهرا (۱۳۹۷) سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال جرایم زیست محیطی، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته فقه و حقوق اسلامی، دانشکده حقوق و الهیات دانشگاه شهید اشرفی اصفهانی.

. بهرامی، سارا (۱۳۹۴) پایان نامه «بررسی حمایت های جزایی از محیط زیست با در نظر داشت قوانین ملی و اسناد بین المللی» وزارت تحصیلات عالی ج.ا.ا، پوهنتون عمومی هرات، پوهنځی حقوق و علوم سیاسی، دیپارتمنت جزا و علوم جنایی.

. یزدی نظری نژاد، محمد رضا (۱۳۹۱). سیاست جنایی ایران در قبال جرایم اقتصادی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی.

قوانین:

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۵۸

قانون اساسی جمهوری اسلامی افغانستان، مصوب ۱۳۸۲.

قانون مجازات اسلامی ایران، مصوب ۱۳۹۲.

کد جزای افغانستان، مصوب ۱۳۹۶.

قانون محیط زیست، مصوب ۱۳۸۵.

قانون توزیع عادلانه آب، مصوب ۱۳۶۱

قانون راجع به مجازات قطع و تخریب وسایل مخابرات و برق، مصوب ۱۳۳۷

قانون آب و نحوه ملی شدن آن، مصوب ۱۳۴۷

قانون حفاظت از محیط زیست، مصوب ۱۳۸۴